

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 3/2016

УДК 811.161.2 + 39 (477)
ББК 81.411.1 + 63.5 (4УКР)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- **Маленко О. О.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
(головний редактор);
- **Голобородько К. Ю.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Дорошенко С. І.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Лисиченко Л. А.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Ломакович С. В.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Кравець Л. В.**, д-р філол. наук, проф. (Київ)
- **Новиков А. О.**, д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- **Борисов В. А.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Нестеренко Н. П.**, канд. пед. наук, доц. (Харків)
- **Піддубна В. В.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Терещенко В. М.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
(заст. головного редактора)
- **Умрихіна Л. В.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Юр'єва К. А.**, канд. пед. наук, доц. (Харків)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- **Нелюба А. М.**, д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- **Струганець Л. В.**, д-р філол. наук, проф., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Ухвалила вчена рада Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 9 від 28 жовтня 2016 року)

У 41 Український світ у наукових парадигмах : Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків : ХІФТ, 2016. — Вип. 3. — 176 с.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

ПИТАННЯ ВВІЧЛИВОСТІ В НАУКОВОМУ Й КОМУНІКАТИВНОМУ ФОРМАТІ

Василь Терещенко

Увічливість у контексті соціокультурної комунікативної взаємодії:
постановка наукової проблеми 6

Людмила Білоконенко

Антикультурна (неввічлива) поведінка суб'єктів у міжособистісному конфлікті
та її причини 14

Світлана Бибик

Елементи повсякденно-побутової культури в структурі естетичної норми
літературної мови 22

Ганна Ковальова

Прагмеми-субстантиви в оцінно-емотивній комунікації персонажів химерних творів
Є. Гуцала та О. Ільченка (вияв позитивної (ввічливої) та негативної (неввічливої)
реакцій) 30

Світлана Марцин

Потенціал шкільного курсу української літератури у вихованні ввічливості
молодших підлітків 37

Наталія Нестеренко

Моделювання стратегій увічливості в романі П. Загребельного «Роксолана» 44

Лілія Петрова Озель

Лексико-семантичний аспект дискурсу ввічливості (на матеріалі турецької мови) 51

Вікторія Піддубна

Зіставні студії феномену ввічливості в польському й українському контекстах:
перспективи й напрями 59

Наталія Рябокiнь

Етикетні формули позитивної реакції як стратегії ввічливого спілкування 62

Василь Терещенко, Олена Полозова

Асиметричність складносурядних пояснювальних речень як наслідок актуалізації
прагматики ввічливості 69

Любов Умрихіна

Висловлення бажальної модальності як засіб ввічливого непрямого спонування 76

8. Рудик І. М. Комунікативно-прагматичні типи висловлювань зі значенням згоди / незгоди в сучасній англійській мові : дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Ірина Миколаївна Рудик ; Житомирський держ. пед. ун-т. ім. І. Франка. — Житомир, 2000. — 174 с.
9. Словник української мови [Текст] : В 11 т. / Ред. колегія акад. Іван Костянтинович Білодід та ін. — К. : Наукова думка. — Т. 1 : А — В. — 1970. — 799 с ; Т. 2 : Г — Ж. — 1971. — 550 с ; Т. 4 : І — М, 1973. — 840 с ; Т. 9 : С. — 1978. — 916 с.
10. Фразеологічний словник української мови : у 2 т. [Текст] / за ред. Віри Максимівни Білоноженко та ін. — К. : Наук. думка, 1993. — Т. 1. — 528 с ; — Т. 2. — 456 с.

УДК 811.161.2'367.335

Олена Полозова, Василь Терещенко,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

АСИМЕТРИЧНІСТЬ СКЛАДНОСУРЯДНИХ ПОЯСНЮВАЛЬНИХ РЕЧЕНЬ ЯК НАСЛІДОК АКТУАЛІЗАЦІЇ ПРАГМАТИКИ ВВІЧЛИВОСТІ

У статті схарактеризовано прояви кількісної та якісної формально-семантичної асиметрії на рівні складносурядних пояснювальних речень сучасної української мови як наслідок актуалізації прагматичної інтенції мовця до забезпечення комфортної й ефективної комунікації. Розуміння ввічливості як способу досягнення комфортної комунікації дало підстави розглядати досліджувані одиниці як один із засобів синтаксичного репертуару вираження ввічливості.

Ключові слова: *асиметрія форми й змісту, складносурядне пояснювальне речення, прагматика, інтенція, увічливість.*

В статье охарактеризованы проявления количественной и качественной формально-семантической асимметрии на уровне сложносочиненных пояснительных предложений современного украинского языка как следствие актуализации прагматической интенции говорящего к обеспечению комфортной и эффективной коммуникации. Понимание вежливости как способа достижения комфортной коммуникации дало основание рассматривать исследуемые единицы как одно из средств синтаксического репертуара выражения вежливости.

Ключевые слова: *асимметрия формы и содержания, сложносочиненное пояснительное предложение, прагматика, интенция, вежливость.*

The manifestations of qualitative and quantitative formal-semantic asymmetry at a level of compound explanatory sentence of modern Ukrainian language as a result of updating pragmatic intentions of the speaker to ensure a comfortable and effective communication are characterized in the article. Understanding of politeness as a means of achieving a comfortable communication gave reason to consider the studied units as a means of syntactic repertoire for expressing politeness.

Keywords: *asymmetry of form and semantic, compound explanatory sentence, pragmatics, intention, politeness.*

На сьогодні одним з актуальних аспектів дослідження синтаксичних одиниць мови є прагматичний [3; 5]. За цього підходу в центрі уваги науковців перебувають синтаксичні конструкції різної будови з погляду їхнього комунікативного, функціонально-інтенційного потенціалу.

Актуалізація прагматичної призматики синтаксису відбулася ще наприкінці ХХ століття, що було зумовлено поворотом до антропоцентризму як домінанти в осмисленні мовних явищ [1; 2; 3]. Завдяки цьому було зібрано чимало даних про функційно-прагматичний потенціал синтаксичних конструкцій, свідченням чого в україністиці є студії Ф. С. Бацевича, А. П. Загнітка, С. В. Ломакович, С. В. Мясоедової, О. О. Селіванової, Т. М. Спільник, П. Б. Ткач та ін. Разом із тим стверджувати, що в цій сфері на сьогодні все прояснене, не доводиться. Так, можна стверджувати, що нині залишається недостатньо висвітленим у науковій літературі питання репертуару синтаксичних засобів, що сприяють досягненню мовцями ефекту ввічливості в комунікації, важливе місце серед яких, зокрема, належить і складносурядним пояснювальним реченням, «дивна» структура яких, навіть за першого наближення, переконує в їхній виразній прагматичній силі, у першу чергу як засобу вираження ввічливого ставлення до співрозмовника, заради якого мовець готовий йти всупереч універсальному «закону економії мовленнєвих зусиль» [4; 7; 10].

Варто зауважити, що синтаксична природа цих речень на сьогодні досить детально схарактеризована [8], однак питання «ввічливісної» передумови появи цього класу речень потребує більш ґрунтовного осмислення, що й переконує в *актуальності* пропонованої студії.

Мета статті — схарактеризувати складносурядні пояснювальні речення сучасної української мови як виразний зразок асиметричних форми й змісту конструкцій, що сформувалися як дієвий механізм досягнення мовцем прагматичних інтенцій, зокрема й інтенції ввічливості.

Предметом дослідження є складні сполучникові речення сучасної української мови в формально-граматичному, структурно-семантичному й прагматичному аспектах. Досягнення поставленої мети передбачає загальну характеристику цього типу складносурядних речень, зокрема з увагою до проблеми їхньої формально-семантичної асиметрії [7; 10] як результату пошуку мовцем форми для реалізації прагматичних цілей у комунікації [5].

Складні речення з пояснювальними сполучниками *тобто, а саме, або* та под. [9, 349; 13, 624–626; 8] по-різному кваліфікувалися в синтаксичній науці: одні науковці стверджували, що ці конструкції є складнопідрядними (О. М. Пешковський, Л. А. Булаховський), інші — відносили їх до складносурядних, а в багатьох синтаксичних описах їх узагалі обходили увагою. На сьогодні усталився погляд, згідно з яким ці конструкції кваліфікуються як складносурядні. Так, А. П. Загнітко стверджує, що складні конструкції з пояснювальним відношенням доцільно розглядати в межах сурядних, «оскільки вони репрезентують рівноправність компонентів і їх відносну структурну автономність» [9, 233], хоча, наприклад, І. Р. Вихованець відносить ці конструкції до синкретичного типу — перехідних між сурядністю й підрядністю [6, 345].

Унаслідок специфічного статусу пояснювальних конструкцій у межах складних речень науковці до цього часу приділили недостатньо уваги питанню асиметрії на рівні цих конструкцій. Окремі міркування стосовно цього питання в україністиці пропонує лише С. М. Глазова в дисертаційній студії «Пояснювально-отожнювальні конструкції в сучасній українській мові: семантика, граматика,

прагматика», де показує, що характер лексико-семантичного наповнення предикативних частин пояснювальних конструкцій може суттєво впливати на зміст пояснювального відношення, модифікуючи його в напрямку висновковості, узагальнення, конкретизації, градації, мети тощо [8, 10]. Погоджуючись із цим міркуванням дослідниці в цілому, варто, утім, наголосити, що асиметричні прояви на рівні пояснювальних складносурядних речень, як показує аналіз фактичного матеріалу й спостереження інших науковців, значно репрезентативніші, зокрема є підстави говорити, що у своїй основі ядро цього класу речень (конструкції зі сполучником *тобто*) може бути інтерпретоване як прояв кількісної асиметрії (див. про це [10; 11], тоді як на периферії активно функціонують конструкції якісно асиметричні (див. про це [10; 12]).

Базова семантика складних пояснювальних конструкцій визначена тим, що в предикативних частинах виражається зміст, який є тотожним, подібним, при цьому друга частина, уведена відповідними пояснювальними сполучниками, тлумачить, пояснює іншими словами зміст, виражений першою предикативною частиною, наприклад: *У піддереві вузла «Абстрактні відношення» особливу увагу привертає вузол «Оцінка», наповнений незначною кількістю ЛСВ із низькими індексами, тобто він не становить тематичної домінанти дискурсу (із журн.), Класичний синтаксис традиційно розглядає складносурядне речення саме за смисловими відношеннями між їх частинами і залишає поза увагою аналіз структурних відмінностей різних типів цих речень, тобто для традиційного синтаксису властивим є нерозмежування з-поміж складносурядних одиниць речень відкритої і закритої структури (із підруч.)*. Окреслена семантика задається центральним засобом зв'язку цього типу речень — сполучником *тобто* (етимологічно «те є тим»), який передбачає, що друга частина пояснює, тлумачить, інтерпретує, уточнює, увиразнює думку першої. На думку А. П. Загнітка, «логічну основу пояснювального уточнювально-пояснювальних відношень становить думка про тотожність певного явища, ознаки чи обставини. Дві різні номінації віднесені до того самого об'єкта дійсності, але репрезентують цей об'єкт кожна у своєму аспекті. У цьому полягає функція подвійного позначення» [9, 239]. Такий синтаксичний механізм пояснювальних конструкцій дає підстави кваліфікувати їх як типові репрезентанти кількісної асиметрії в межах сурядного виду речень: у цих реченнях тотожний зміст (пропозиція) виражається двічі в різних предикативних частинах. Так, С. О. Шувалова зазначає, що такі конструкції найбільш уживані у випадках, коли для вербального відображення однієї денотативної ситуації використовується форма складного речення [14, 91].

Визнання цих конструкцій як кількісно асиметричних цілком можливе з огляду на розуміння кількісної асиметрії як здатності складних реченневих конструкцій виражати в складній предикативній структурі одну пропозицію. Дійсно, у конструкціях подібного типу вже сама схемна семантика, що задається в загальному вигляді сполучником *тобто* (як центральним засобом зв'язку), передбачає, що обидві частини мають в ідеалі виразити тотожний зміст — «те є тим», «те, про що я сказав у першій частині, є тим самим, про що я скажу ще раз у другій частині». Таким чином, мовець двічі номінує ту саму ситуацію дійсності (пропозиція), вербалізуючи її по-різному задля якнайкращого досягнення своєї комунікативної мети — забезпечити розуміння свого бачення дійсності співрозмовником. Як зазначає С. О. Шувалова, «автор, піклуючись про більш повне й точне сприйняття денотативної ситуації, наводить два різні її зображення, виділяючи різні аспекти її існування, і часто користуючись при цьому методом конкретизації або, навпаки, методом узагальнення, наприклад: *У шістнадцять років*

він жив уже абсолютно самостійним життям, **тобто** він не потребував будь-якої допомоги батьків. У шістнадцять років він уже не потребував будь-якої допомоги батьків, **тобто** жив абсолютно самостійним життям» [14, 91].

Зі сказаного випливає, що ціла підгрупа сурядних конструкцій пояснювальної семантики, зокрема пояснювально-ототожнювальних, які, до речі, є ядерними, може розглядатися як яскравий вияв кількісної асиметрії.

Нічого дивного в цьому немає, зважаючи на комунікативну орієнтованість цих конструкцій і їхній прагматичний потенціал. Саме бажання мовця бути зрозумілим у ситуації комунікації, забезпечити реалізацію важливих законів комунікації, зокрема закону залежності ефективності спілкування від комунікативних зусиль і закону довіри до зрозумілих висловлювань [3, 37–42] спонукає його до порушення загального мовленнєвого принципу, важливого для нього як мовця, — економії мовленнєвих зусиль.

Таким чином, типовим «чистим» виявом пояснювальної семантики є конструкції, у яких зміст частин є ідентичним. Разом із тим таких «чистих» конструкцій, насправді, небагато. Причина цього криється в тому, що в кожній конкретній ситуації мовець вільний визначати, що, на його думку, є ідентичним, тотожним номінуванням того, про що він сказав перед цим (у першій частині свого висловлення), у другій частині. Це спричиняє до того, що в багатьох випадках пояснювальна модель ситуації в другій частині речення (модель 2) виявляється за своїм змістом далекою від еталонного позначення ситуації в першій частині (модель 1), наприклад: *Я не буду з тобою про це говорити, **тобто** ти мені більше ніхто* (з усн. мовл.). Іншими словами, пояснювальний компонент цих речень — це суб'єктивно виділена автором висловлення модель ситуації, яка ним мислиться як така, що пояснює щось у конкретній комунікативній ситуації. З приводу цього С. М. Глазова наголошує, що «семантичну сутність пояснювальних конструкцій становить поєднання в їх структурі двох семантичних компонентів (понять або двох пропозицій — елементарних і неелементарних), один із яких репрезентує основний зміст, а інший — пропонує його інтерпретацію, характер якої детермінований, з одного боку, прагненням мовця бути зрозумілим, а з іншого, — об'єктивними чинниками, передусім урахуванням фактору адресата» [10, 9].

Саме внаслідок такої крайньої суб'єктивної деліберативності поєднаних моделей однієї ситуації в межах предикативних частин пояснювальних конструкцій на рівні цих складних одиниць можуть формуватися додаткові значення, що далекі від базової семантики, заданої сполучником *тобто* («те є тим»). У цьому випадку є підстави вести мову про якісну асиметрію, тобто про ситуацію, за якої на структурі одного типу речень розвиваються інші значення, тобто основна семантика речення ускладнюється додатковими значеннями, які в мові мають свої форми вираження [12].

Діапазон цих семантичних нашарувань може бути досить широким, зокрема фактичний матеріал засвідчує, що активно модифікують пояснювальну семантику такі значення, як зіставно-протиставне, причинове, наслідкове, цільове, допустове, градаційне.

Так, у реченні *Нам треба дуже багато попрацювати, **тобто** відпочивати зовсім немає коли* (з усного мовлення) пояснювальна семантика ускладнена зіставно-протиставним відношенням, пор.: *Нам треба дуже багато попрацювати, а відпочивати зовсім немає коли*. Така модифікація стає можливою через вживання в компонентах речення антонімічних лексем «працювати» — «відпочивати».

У реченнях [Тоді ні в кого ще не було мобільних телефонів,] зупиняться вони мали намір посеред лісу, **тобто** до будь-якого населеного пункту було бігти далеченько (Л. Денисенко); [Збірник зараз якраз формують.] Напишіть обов'язково статтю, **тобто** її зможуть там опублікувати (з усн. мовл.) семантику пояснення супроводжує відношення причини. Таке ускладнення змісту відбувається через те, що подія, указана в першій частині висловлення, породжує, каталізує подію, окреслену в другій частині, пор.: Зупиняться вони мали намір посеред лісу, **тому що** до будь-якого населеного пункту було бігти далеченько; Напишіть обов'язково статтю, **тому що** її зможуть там опублікувати.

Пояснювальні конструкції можуть ускладнюватися також наслідковою семантикою. Це стає можливим тоді, коли перший компонент речення повідомляє про подію, логічним наслідком існування якої буде ситуація, вербалізована другим предикативним компонентом, наприклад: Ви вже не молоді, **тобто** треба поспішати вповні насолодитися життям (з усн. мовл.); Сьогодні студенти-першокурсники висадили на честь свята саджанці лип, **тобто** скоро в нашому місті буде парк (з газ.); Він на днях почав читати якусь нову книжку, **тобто** зовсім відірвався від реальності (з усн. мовл.). Трансформація наведених конструкцій засвідчує наявність наслідкового відношення між пропозиціями, пор.: Ви вже не молоді, **так що** треба поспішати вповні насолодитися життям; Сьогодні студенти-першокурсник висадили на честь свята саджанці лип, **так що** скоро в нашому місті буде парк; Він почав читати нову книжку, **так що** зовсім відірвався від реальності.

На пояснювальну семантику може нашаровуватись і допустовий відтінок значення. Це відбувається тоді, коли перша частина висловлення показує сприятливу або несприятливу умову, а друга виражає протилежний очікуваному наслідок. Наприклад, у реченні Та він он біжить уже до крамниці, **тобто** знову нічого там не купить ускладнення семантики спричинене тим, що ситуація першої частини передбачає один наслідок, тоді як друга ситуація моделює зовсім неочікуваний наслідок, який не випливає з першої ситуації як логічний, пор.: Та він он біжить уже до крамниці, **хоча** знову нічого там не купить.

Пояснювальне значення ускладнює й семантика мети. Диференційною ознакою значення мети є модальність бажаності настання в майбутньому певного стану речей. Часто подібну семантику мовець оформлює й у пояснювальних реченнях, наприклад: Погукайте сантехніка, **тобто** нехай швидше замінить кран; Я сидів дуже тихо, **тобто** не хотів налякати пташок (з усн. мовл.), пор.: Погукайте сантехніка, **щоб** швидше замінив кран; Я сидів дуже тихо, **щоб** не налякати пташок.

У реченнях на зразок Учора погода зіпсувалась, **тобто**, краще сказати, вона була просто катастрофічною пояснювальну семантику ускладнює відношення градації, пор.: Учора погода **не просто** зіпсувалась, **а** вона була просто катастрофічною. Поява цього значення стає результатом наповнення предикативних частин пояснювального речення лексикою, яка типово конституює градаційні конструкції. Як відомо, у предикативних частинах речень із градаційним відношенням мовець дуже часто моделює ситуації дійсності, які є однотипними, проте друга з яких розвиває, посилює, доповнює першу.

Із ряду пояснювальних конструкцій з ускладненою нашаруваннями інших значень семантикою вибиваються речення, які, хоч і створені за зразком пояснювальних, але мають предикативні частини з такою семантикою, яка цілком невідповідна логічній пропозиції, заданій структурною схемою цього типу конструкцій. Ідеться про речення на зразок Сьогодні буде важкувато, **тобто** я так думаю; Як завжди, мучитимуть нас тут до нових віників, **тобто** я впевнена абсолютно в цьому

(із усн. мовл.) Як видно із наведених прикладів, друга частина, яка за схемною семантикою має містити пропозитивний зміст, що дублює зміст першої частини іншими словами або певним чином модифікує його, не містить пропозитивно-ситуативного змісту як такого. Вона пропонує лише модусну рамку ситуації, змодельованої в першій предикативній частині.

З огляду на це є підстави говорити, що пояснювальна конструкція є монопропозитивною, але поліпредикативною. У такому оформленні подібні конструкції зближуються за своїм значенням зі з'ясувальними з інверсивним порядком предикативних частин, пор.: *Сьогодні батько приїде, тобто я так думаю.* — *Що сьогодні батько приїде — я так думаю.* — *Я так думаю, що сьогодні батько приїде.* У зв'язку з цим виникає питання про те, чи не можна розглядати наведені пояснювальні конструкції як вияв якісної асиметрії, де на пояснювальну семантику накладається з'ясувальна. Відповідь у цьому разі буде негативною. Причина цього полягає в тому, що за своєю природою з'ясувальні речення цілком відмінні від пояснювальних: у перших — підрядна частина розкриває зміст головної, що інформує про внутрішній стан суб'єкта мовлення або про типовість існування певної ситуації, і є основною й обов'язковою, й при цьому конструкція відразу задається як така, що експлікує модусну рамку (головна частина) й пояснення до неї (підрядна частина); у других же — друга частина є такою, що має пояснити щось у першій частині, і з'являється, на відміну від підрядної з'ясувальної, непередбачувано, вимушено, як контрреакція мовця на можливу реакцію нерозуміння з боку співрозмовника, тобто поява другої частини в пояснювальних конструкціях є чимось випадковим і необов'язковим (точніше, прагматично мотивованим). Крім того, з'ясувальні є негнучкими конструкціями, а отже, типово не передбачають можливості перестановки предикативних частин. Таким чином, пояснювальні конструкції на зразок *Програми складені трохи дивно, тобто я в цьому впевнений* варто ідентифікувати як прояви кількісної асиметрії.

Окреслена вище специфіка пояснювальних конструкцій засвідчує їх надзвичайну своєрідність у межах складних синтаксичних одиниць: як на рівні ядерного прояву, так і на рівні периферійному ці конструкції можуть розглядатися як асиметричні. У першому випадку (ядерні конструкції) має місце кількісна асиметрія (дві предикативні частини вербалізують одну пропозицію — модель ситуації дійсності), а в другому (периферія) — спостерігається значна тенденція до появи якісної асиметрії (предикативні частини виявляють схильність до вираження додаткових семантичних відношень, не заданих структурною схемою). Видається, що таку унікальну «своєрідність» цього класу сурядних речень можна пояснити передусім їхньою функційно-прагматичною орієнтованістю: кожного разу за формування такої конструкції інтенція мовця спрямована на співрозмовника, турботу про якого, увагу до якого мовець з певних причин ставить вище за власний інтерес — бути економним.

Якщо розглядати цей феномен «марнотратства» мовця як свідомий акт у процесі комунікації, то, вочевидь, треба говорити, що в цьому випадку суб'єкт мовлення так чи інакше чинить увічливо, адже в такий спосіб виявляється його турбота про іншого, про комфорт цього іншого в комунікативному процесі. Безперечно, інтенцію мовця в разі використання пояснювальних конструкцій можна пояснити й по-іншому — як вияв егоїзму мовця, адже той, дублюючи свою думку двома способами, прагне передусім досягти власної мети (щоб його зрозуміли). Однак такий «негативний» інтерпретації причин появи в мовленні пояснювальних конструкцій суперечить той факт, що мовець, зазвичай, стає, так би мовити, на

місце співрозмовника в пошуках того смислу, який хоче актуалізувати в частині висловлення, яку приєднує сполучниками *тобто, а саме* та под., що й унеможливорює кваліфікацію інтенції мовця як егоїстичної інтенції на задоволення винятково власного комунікативного інтересу.

Таким чином, складносурядні пояснювальні конструкції в прагматичному аспекті можуть розглядатися як типові засоби виявлення мовцем інтенції ввічливості як інтенції, що спрямована на забезпечення комфорту в комунікації й, урешті досягнення, кожним із учасників спілкування поставлених цілей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы / Н. Д. Арутюнова. — М. : Наука, 1976. — 383 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. — М. : Изд-во иностр. лит., 1955. — 416 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. — К. : Академія, 2004. — 342 с.
4. Будагов Р. А. Определяет ли принцип экономии развитие и функционирование языка? / Р. А. Будагов // Вопросы языкознания. — 1972. — № 1. — С. 17–36.
5. Ван-Валин Р. Д. (мл.). Взаимодействие синтаксиса, семантики и прагматики в грамматических системах : развитие инструментария в XX веке / Р. Д. Ван-Валин // Вестник Московского университета. Сер. 9. Филология. — 1996. — № 5. — С. 111–123.
6. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. — К. : Либідь, 1993. — 348 с.
7. Гизатулин С. Л. Семантическая экономия и избыточность в речи / С. Л. Гизатулин // Филологические науки. — 2001. — № 2. — С. 75–84.
8. Глазова С. М. Пояснювально-ототожнювальні конструкції в українській мові: семантика, граматика, прагматика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. філол. н. / С. М. Глазова. — Х., 2005. — 20 с.
9. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис / А. П. Загнітко. — Донецьк : Вид-во Донецького нац. ун-та, 2001. — 662 с.
10. Карцевский С. Об асимметричном дуализме лингвистического знака / С. Карцевский // История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях. Ч. II. / сост. Звегинцев В. А. — М. : Просвещение, 1965. — С. 85–90.
11. Колосова Т. А. Русские сложные предложения асимметричной структуры / Т. А. Колосова. — Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1980. — 164 с.
12. Ломакович С. В. Роль лексики у формуванні змісту складного речення / С. В. Ломакович // Лінгвістичні дослідження. Науковий вісник. Вип. 3. — Х. : ХДПУ, 1997. — С. 149–153.
13. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : Навчальний посібник / І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. — К. : Вища шк., 1994. — 670 с.
14. Шувалова С. А. Использование формы сложного предложения при отражении одной денотативной ситуации / С. А. Шувалова // Синтаксические отношения в сложном предложении. Сб. науч. тр. — Калинин : КГУ, 1989. — С. 90–99.